

90 AASTAT EESTI JA SUGULASKEELTE PROFESSUURE

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut korraldas rahvusülikooli 90. aastapäeva pidustuste raames 4. detsembril 2009 juubelikonverentsi „90 aastat eesti ja sugulaskeelte professuure Tartus”.

Konverentsi esimeses ettekandes andis Birute Klaas (Tartu) eesti ja sugulaskeelte õpetamise pragusest seisust üldise ülevaate, tõi esile saavutusi ja sõnastas edasisi eesmärgid. Ta tõstis esile seda, et eesti keele õppimise vastu on üliõpilastel endiselt suur huvi, hästi toimib täiendõpe, edukalt on toimunud õppejõudude põlvkondade vahetus, on käivitatud eesti keele ja kultuuri välisõpe ning eesti keele lektoraat on avatud mitmes välismaa ülikoolis, teadustöö ja doktoritöö on väga heal tasemel, seejuures on Tartu Ülikoolil tihe koostöö Eesti Keele Instituudi ja Tallinna Ülikooliga, kuid õpetajakoolituse arendamisel peaks Tartu Ülikool rohkem kaasa rääkima.

Karl Pajusalu (Tartu) kõneles eesti keele professuuridest ja andis ülevaate

Tartu Ülikooli praegustest eesti lingvistikaga tegelevatest üksustest. Alates 1919. aastast on eesti keele professorid olnud Jaan Jõgever (1919–1924), Andrus Saareste (1925–1941), Mihkel Toomse (1941–1944), Johannes Volde-
mar Veski (1946–1956), Arnold Kask (1957–1975), Huno Rätsep (1977–1993), Mati Ereht (1995–2006). Alates 1985. aastast, kui üldkeeleteaduse professorina asus tegutsema Haldur Õim, on eesti keele professori kõrvale hakatud looma ka teisi professuure. 1999. aastal asus eesti keele kui võõrkeele professorina tööle Birute Klaas, 2000. aastal sai eesti keele ajaloo ja murrete professoriks Karl Pajusalu. 2007. aastal jätkas senise eesti keele professori tööd tänapäeva eesti keele professori nime-
tuse all Helle Metslang ning 2009. aastast töötab eesti keele didaktika ja rakenduslingvistika professorina Martin Ehala. 2007. aastal loodi õppetoolide asemele TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituut, kuhu kuuluvad eesti keele osakond, eesti keele kui võõrkeele osa-

kond, üldkeeleteaduse osakond, soome-ugri keelte osakond. K. Pajusalu andis ülevaate ka instituudi ja osakondade alla kuuluvatest või nendega seotud uurimiserühmadest, mida on ligi 20, ja muudest asutustest, nagu Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus ja Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriuuringute keskus.

Cornelius Hasselblatt (Göttingen) pidas ettekande „Milleks uurida eesti keelt”. Ta ütles, et pealkirjas esitatud küsimus ei ole retooriline: keeleuurija peab tänapäeva maailmas oskama seletada, miks tema töö on tähtis. C. Hasselblatt konstateeris, et eesti keele uurimine on oluline nii Eesti riigi kui ka eesti inimese seisukohast, sest ilma Eesti riigita eesti rahvuskultuur ellu ega ilma eesti rahvuskultuurita eestlane vähemalt mitte eestlasena ellu ei jääks. Ta rõhutas, et kasumile orienteeritud maailmas ei ole rahvusteaduste seisund kindel. (C. Hasselblati ettekandel põhinevat artiklit vt siinses numbris, lk 293–295).

Tiit-Rein Viitso (Tartu) teemaks oli „Läänemeresoome keeleteaduse ajalugu Tartus”. Ta alustas oma ülevaadet juba XIX sajandist, ülikooli esimesest eesti päritolu eesti keele lektorist Dietrich Heinrich Jürgensonist ning andis lühiülevaate ka Mihkel Veske ja Karl August Hermannist tegevusest. Kuid läänemeresoome keelte õppetool, mille algusaastatel ja eri nimedel ning ka edasisel ajalool kuni tänapäevani välja T.-R. Viitso põhjalikult peatus, loodigi alles 1919. aastal meie rahvusülikoolis. Õppetooli esimeseks professoriks oli Lauri Kettunen, kelle tööst tõstis T.-R. Viitso esile Emakeele Seltsi asutamise (23. märtsil 1920), liivi keele uurimise algatamise, mitme läänemeresoome uurimuse avaldamise, soome keele lektoraadi loomise. Pärast seda kui L. Kettunen 1924. aastal lahkus, juhtis õppetooli algul õppeülesande täitjana ja aastail 1928–1943 professorina Julius Mägiste.

Nõukogude ajal (juba ka 1940–1941) moodustati läänemeresoome ja uurali õppetooli asemele soome-ugri keelte kateeder, mida juhatas kuni 1977. aastani professor Paul Ariste, pärast teda professor Ago Künnap ja alates 1993. aastast oli läänemeresoome keelte professoriks Tiit-Rein Viitso (praegu on läänemeresoome keelte professori koht kahjuks täitmata). P. Ariste pedagoogi- ja teadustegevusest tõstis T.-R. Viitso oma ettekandes esile 58 väitekirja juhendamist ja 32 keeleekspeditsiooni. Nõukogude perioodi puhul rõhutas ta eriti välitöid, mille tulemusel valmis ligi 250 diplomitööd.

Riho Grünthal (Helsingi) pidas ettekande „Soome-ugri keelesugulus XXI sajandi algul”. Nagu teada, on Tartu Ülikoolis keelesugulusega tegeldud alates XIX sajandist. R. Grünthal osutas, et viimase 25 aasta jooksul on suurenenud empiirilise keelematerjali tähtsus. Keeletüpoloogia peamine küsimus on: mis on keeltes ühine ja mis on õige haruldane, miks ja kuidas erinevused on tekkinud ja millised on nende piirid? Kuid keeleuniversaale on raske leida: iga keel on omamoodi, ühine on keele kognitiivne alus. R. Grünthal ütles, et soome-ugri võrdlevas keeleteaduses on grammatilisi nähtusi sõnavara ja häälikulise küljega võrreldes vähe kasutatud ja edasi oleks vaja jõuda lause tasandile ja funktsionaalsuseni. Ta rõhutas, et meie keelesuguluse empiiriline alus on tugev, vaidlusi on tõlgendamise tasandil, kus üks põhiküsimusi on, kuidas on laienetud maa-alale, mis ulatub Atlandi ookeanist Siberini.

Sirkka Saarinen (Turu) võrdles oma ettekandes „Ferdinand Johann Wiedemann ja August Ahlqvist mordva keele uurijaina” kahe keeleteadlase mordva grammatikat ning jõudis järeldusele, et F. J. Wiedemanni grammatika on mitmekülgsem, on käsitletud ka süntaksit, millele noorgrammatikutest mõjutatud A. Ahlqvist tähelepanu ei pööranud.

Erinevuseks on ka see, et A. Ahlqvist keskendus keeleajaloole, F. J. Wiedemanni aga huvitasid ennekõike keelenäite funktsioonid. A. Ahlqvisti eesmärgiks oli analüüs ja tema grammatikas on palju sõnamuutmisparadigmasid ja muid tabeleid, kuid F. J. Wiedemann on esitanud rohkem keelenäiteid, nii et tema grammatika järgi on võimalik ersa keelt kõnelema õppida.

Urmas Sutrop (Tallinn–Tartu) pidas ettekande „Tartu Ülikool ja teised”, esitades kokkuvõtteks mõtte, et Tartu Ülikooli ja teiste vahel teravat piiri ei ole, et ülikool on avanenud nii Eestile kui ka taas laiale maailmale.

Tõnu Seilenthal (Tartu) tutvustas soome-ugri keelte kateedri külalisraamatut, kuhu on esimesena kirjutanud 12. märtsil 1964 Sylvi Kekkonen. Sealt leiab tuntud fennougristide (näiteks Kustaa Vilkuna, Lauri Hakulineni,

Lauri Posti, Pertti Virtaranta), kirjaniike, kunstnike, heliloojate ja muusikute (näiteks Lennart Mere, Kaljo Põllu, Veljo Tormise, Gustav Ernesaksa, Harry Oldi, Aram Hatšaturjani, Svjatoslav Richteri, Emil Gilelsi), Soome ja Ungari poliitikute (Tarja Haloneni, Ferenc Mádli, Árpád Gönczi, László Sólyomi, Viktor Orbáni), aga samuti kamassi rahva viimase esindaja Klavdia Plotnikova nime. Külalisraamat kajastab ka kateedri ajalugu: juubeleid, pidusid, väitekirjade kaitsmisi.

Konverentsil sai Tartu Ülikoolis tehtud ja tehtavast eesti ja sugulaskeelte alasest tööst ning ka mõningatest eesti ja soome-ugri keeleteaduse probleemidest huvitava ja mitmekülgse ülevaate.

VÄINO KLAUS